

KIS-705 – Gl. excellent, éminent

(GE – 25 01 01)

War-lerc'h skrivagnerion ha troerion all e 'm eus bet tro da verkañ pegen “tavantek e chom ar brezhoneg e domani an adanvioù hag an adverboù o verkañ ar par uhelañ, ar mod gwellañ holl, lakaet er-maez *mat tre, trec'h, dreist, disteñget* ¹”. En notenn-mañ e klaskin reiñ kevatalioù da zaou dermen a reer ganto er yezh resis hag er brederouriezh.

EXCELLENT

Orin ar ger zo e La. *excello* "sevel dreist, bezañ dreist, bezañ e krec'h, bezañ trec'h (da)", deveret diwar La. *cello* diarver, bezant en e zevedad *celsus* "uhel, a vent vras ; sonn, balc'h, hael". Al ledverb *excellens* a intenter enta evel "uhel, a vent vras, e krec'h, dreist, a-dreist".

Gl. *excellent* a assammas steriegezh La. *excellens* war-bouez an dave d'ar vent egorel. Kevatal dezhañ eo enta Br. *dreist, trec'h, gwellañ*. Da heul, Gl. *excellence* a droer peurliesañ dre Br. *dreisted, trec'hded*.

Euunded an diskoulm-se n'hon aotre ket da vont hebiou. Rak bepred pa gaver ur c'hevatal brezhonek d'un termen allyezh, e ranker soñjal e savo deiz pe deiz ezhommoù nevez en hevelep tachenn ha mat eo renabliñ al loazioù a c'hallor emvataat anezho neuze. Ar c'heal kreiz en degouezh zo "sevel, bezañ uhel(oc'h/añ)". En tu all da Br. *dreist, trec'h, gwell(oc'h/añ)*, ez eus en hon c'herz un teskad hanc'herioù pe danvez hanc'herioù :

Br. *arzerc'hek*, anarver c'hoazh er yezh kempred, dezneuziet diwar Kb. *ardderchog, arddyrchog* "fine, excellent, famous, eminent" — termen a luniadur heñvel ouzh hini hBr. *erder(h), erdirh, erdrerc* (DGVB 162-163)

Br. *derc'haviñ*. An hanc'her-mañ, a ve bezant e teodyezhoù 'zo, o klotañ gant Kb. *dyrchafu* "to raise, ascend, exalt, rise" ha Kn. *drehevel* "to raise, build, lift up, rise, rear up", zo bet arveret er yezh kempred gant ar sterioù : "uhelaat (ent kevredigezhel,

¹ Sl. KIS-584, La-12, p. 130, n. 1.

ent vuhezel, ent divezel); kreskiñ perzhioù, gweredusted un organ, un danvez
1".

Br. *gorre*-. Nep arver anezhañ a ranko derc'hel kont eus engwezhiadurioù kent an
elfenn: *gorre, gorreenn, gorretaol; gorre kêr, gorre sae, Gorre Breizh; gorren,*
gorreoù; diorren...

Br. *gourfarek*, anarver c'hoazh, dezneuziet diwar hBr. *gorparoc* "élevé, haut placé"
(DGVB 178-179). Br. *gourfar* g.-où "er par uhel(añ)" a c'hallfed tennañ anezhañ.

Br. *kun* g.-ioù, anarver c'hoazh, dezneuziet diwar hBr. *cun* "sommets, point culminant"
(DGVB 125)².

Br. *menek, anvenek*, nebeut arveret c'hoazh, dezneuziet diwar hBr. *monoc*
"personnage éminent, prince", Kb. *mynog* "noble, princely, dignified, eminent; lord,
prince", *anfynog, anfonog* "eminent, renowned"³. An diaester a zo gant Br. *menek,*
meneg eo bezañ un heñvelson.

Br. *sav*-. Amjestr da gorvoiñ en askont eus an durc'hadurioù ster goulanket dezhañ
gant al lies lignez deveradoù *a-sav, arsav, diasavel, savoniezh; goursav, esav; emsav,*
ersav; amsav; saverezh, desav, assav, kevassav; disav...

Br. *uc'h*. Deveradoù en arver: *uc'hek, uc'hañ, treüc'hañ, dazuc'had, uc'hder,*
*treüc'h*⁴. Evel rakger en en kaver a-ser gant ar stumm *us*-.

Dav eo menegiñ amañ an droienn Gl. *par excellence* "en doare klokañ,
rizhekañ", Sz. *pre-eminently, supremely, above all*, Al. *vorzüglichst* ("ent dreist"), *im*
wahr(st)en Sinne des Wortes ("e gwir(añ) ster ar ger"), *schlechthin* ("ken eeun ha tra,
glan ha glez"). Un damgevatal brezhonek a anavezomp gant titl al levr a embannas

¹ "Rak, evit bezañ gwirion, e rank [an diorreadur] bezañ klok, eleze derc'haviñ pep den ha
bloc'h an den" (PAOL VI, *Populorum progressio — Diorreadur ar pobloù*, tr. Jil EWAN, Preder
19-120, 1969, p. 11. "An natur ne vez diraezet evel goueled nemet mar gra ar goursav
(*e[kstasi]*) dezhañ dazgorren. N'eo ket an « darboellañ » a zeu a-benn, met an *treüc'h*, a zo
derc'haviñ." ["*La nature n'est atteinte comme fond que si le soulèvement (ekstasis) le fait*
remonter. La « persuasion » n'y parvient pas, mais le sublime, qui est un enlèvement" (Michel
DEGUY "Le grand-dire", in
Du Sublime, L'extrême contemporain, 1988, p. 25)], KIS-505, La-10, p. 428. "Daskemmañ pe
derc'haviñ perzhioù 'zo eus un aozad." ["*Modifier ou exalter certaines propriétés d'un*
produit"] (GSTL. ¶ 1589).

² Trugarekaat a zlean Roger LE NESTOUR a dennas va evezh war an termen-mañ.

³ Sl. DGVB 259; GPC 118, 119, 2538; KIS-419, La-10, p. 38. Arveret eo bet *anvenek* er
Boelloniezh, sl. KIS-506, La-10, p. 432; sl. ivez p. 90 dindan.

⁴ Arverioù kentañ *uc'hek*: *Emsav* 14, 1968, p. 65; *uc'hañ*: KIS-287 [1983], La-08, p. 163;
treüc'hañ: GBLF., 1983, ¶¶ 1275-1277; *dazuc'had*: KIS-324 [1984], La-08, p. 278; *uc'hder*,
id., p. 280; *treüc'h*: KIS-505 [1996], La-10, p. 425.

Erwan VERTOU en enor d'e vestr, kentañ Drouiz meur *Goursez Breizh*, Yann AR FUSTEG : *Lemenik, Skouer ar Varzed* (1914). Kevatalioù all a c'haller kinnig : *pennskouer*, *pimpatrom*, *pennrizh*, *penndave*, *blein*, sk. : *Aristoteles pennrizh ar brederourion*, pe *blein ar brederourion* ; pe c'hoazh, dre reiñ fred d'an termen usveneget : *anvenek*, *anveneg*, sk. : *Aristoteles, anveneg ar brederourion* ; un droienn all, adverbel, a c'hallfed arverañ ivez : *er par uhelañ*, *er gourfar* ; sk. : *Aristoteles, prederour er par uhelañ* pe *Aristoteles, prederour er gourfar* — hep dilezel kevatalioù an troiennoù alamanek : *Aristoteles, prederour e gwir ster ar ger* pe *Aristoteles, ar prederour glan ha glez...*

EMINENT

Gl. *éminent*, *éminence* zo nes o ster d'an hini dezreet d'ar wrizienn Ie. **men* "o vont war grek'h, o sevel" a zever diouti hBr. -*monoc*- (Br. *menek*, *meneg*), *monid* (Br. *menez*), *guomone* (Br. *gouvene*), La. *mons* "menez", *e#m*"(*ne#re* "sevel dreist, balirañ", *e#m*"(*nens* "e krec'h, ouzh krec'h, balirek ; uhelañ, dreist, heverk". Endra chom gant *éminence* an daou zurc'hadur egorel ha buhezel, ne chom nemet hemañ diwezhañ gant *éminent*.

EN ARVER BOUTIN

Pa zave Gl. *éminent* d'an dud, ez eo kevatal dezhañ Br. *dreist*, *uhel*, *krec'h* ; da ziraetz ur c'hemeradur strishoc'h e c'haller ober amañ ivez gant Br. *gournaou*¹, *anvenek*, sk. : Br. *ur stael krec'h*, Gl. *une place éminente* ; Br. *ur fizikour anvenek*, Gl. *un physicien éminent*.

“*Ent anvenek* a dalvez kement ha dreist pep goñvor, en tu all da bep derez [...] ; dre leterc'hañ ez eo kevatal anvenegzh ha trec'hded².”

ER BREDEROURIEZH

¹ An termen-mañ 'm eus bet tro da ginnig evel kevatal da Al. *ausgezeichnet*, Gl. *insigne*, sl. KIS-584, La-12, p. 130. Merkomp ez eus ur rann sterva boutin etre Gl. *excellent*, *éminent*, *supérieur*, *élevé*, *remarquable*, *distingué*, *insigne* (hep ober anv eus hanc'herioù teodyezh ar mare : *super*, *génial*...) — pezh hon eus da glask eo nebeutoc'h reiñ da bep termen allyezh e gevatal brezhonek resis eget hadañ un danvez hanc'herieg en dachenn-mañ hogos gouelec'hiek eus ar brezhoneg.

² “*Eminenter est supra omnem mensuram, super omnes gradus [...]* ; *Eminentia per metaphoram est excellentia*” GOCCLENIUS (in LALANDE, *Voc. Phil.*, p. 277).

La. *eminens* hag e zevedadoù *eminentia*, *eminenter* (Gl. *éminent*, *éminence*, *éminemment*) o deus graet hir remzad er Brederouriezh abaoe ar skolastikourion. Ar re-mañ a enebe *eminens* ouzh *formalis* :

“Kalz doareoù ardaolet d'an traoù fizikel zo e-barzh Doue *eminenter* hag er mod haelañ, er glokded uhelañ¹”

DESCARTES, hep pellaat diouzh ar Skolastik, a lak kemm etre *éminent*, *formel* hag *objectif* en doare-mañ : hervez tri hent e c'hell un “hennad” (“*entité*”) bezout : *objectivement* (*ent ergorel*), eleze en derc'h anezhañ enmanus d'hon spered², *formellement* (*ent furmel*), eleze er beziad a ro an derc'h-se furm dezhañ, *éminemment*, eleze er bennaenn a zegemer ar beziad diganti e werc'helezh.

“Ur maen ne c'hell ket deraouiñ bezañ bremañ [...] ma n'eo ket dedaolet gant un dra a zo en e biaoù e unan ent furmel pe *éminemment* kement a ya d'ober ar maen, eleze un dra a zo ennañ an un traoù, pe *re all dreistoc'h*, bezant er maen [...]”³.”

Merkañ a reer e veze direet roll Doue e preder DESCARTES d'an dedaoñ beziadoù. Ken e voe aes d'e warlerc'hiaded heptreugañ an dave da Zoue hag intent *éminent* evel o verkañ hepken un urzh uheloc'h a werc'helezh, eleze o wiskañ ur ster nes da hini *trehontel*. En dialektik hegeliek da skouer, an *Nichts* (*anvoud*) zo ur bennaenn dreist en ur ster *überragend* (*éminent*) d'ar geveneped etre pennaennoù ar spered hag an danvez¹. Bezet pe vezet, ha pa ve ambredet pe get Doue evel pennaenn, ez arouez *éminent* ur c'heñver meizadel pouezus a zleer reiñ dezhañ un dec'heriadur diforc'h mat e brezhoneg.

¹ “*Multa, quæ rebus physicis tribuuntur, [sunt in Deo] eminenter ac nobilissimo modo, perfectissime*” (in LALANDE, *id.*, *ibid.*).

² Kounaomp ster kentañ *obiectum* : “pezh a vez dezvevet pe derc'het e kement m'en diforc'her diouzh an dezvevout, an derc'hañ” ; sl. an evezhiadenn a ra HEIDEGGER war an eilpennadur c'hoarvezet da heul DESCARTES, an traoù er bed o tont da vezañ *obiecta* (KIS-584, La-12, p. 131,132) ; HUSSERL, oc'h ebarzhiñ an *Noema* (*ergorad*) etre an *Noesis* (*ergorañ*) hag ar *Gegenstand* (*gourzhergor*, *ergorem*), a zistroe en un doare d'an *obiectum* skolastikel. E KIS-584, *id.*, *ibid.* e troan hemañ dre Br. *ergor*.

³ “*Une pierre maintenant ne peut pas commencer d'être [...] si elle n'est produite par une chose qui possède en soi formellement ou éminemment tout ce qui entre dans la composition de la pierre, c'est-à-dire qui contient en soi les mêmes choses, ou d'autres plus excellentes, qui sont dans la pierre [...]*” (DESCARTES, *Troisième méditation*, § 17, in LALANDE, *id.*, *ibid.*).

¹ Ar bomm-mañ a dennan eus ar studienn war ar prederour japanat Hajime TANABE embannet gant Kiyoshi 田中 en *Études Phénoménologiques*, n° 18, 1993, pp. 87-113.

Soñjal a ran e hBr. *uuortemic* "très élevé, supérieur" (DOB 573) ; daou hent zo evit dezneuziañ an termen : pe an hent kevanel², o tisoc'h gant Br. *gourzheñvik*³ pe an hent kedrannel, o kemer an treug : *uuor-tam-ik* Ø *gour-tañv-ik*⁴ hag o tisoc'h gant ar pennanv *gourzañv* hag an deveradoù diwarnañ : *gourzañvel*, *gourzañvek*... An hent kedrannel a vez peurliesañ ar frouezhusañ hag eñ a alian da heuliañ en degouezh.

Evel henn enta e ve klokaet an testennoù skouer roet a-zioc'h :

“Kalz doareoù ardaolet d'an traoù fizikel zo e-barzh Doue *a-c'hourzañv* hag er mod haelañ, er glokted uhelañ.”

“Ur maen ne c'hell ket deraouiñ bezañ bremañ [...] ma n'eo ket dedaolet gant un dra a zo en e biau e unan ent furmel pe *ent gourzañvel* kement a ya d'ober ar maen, eleze un dra a zo ennañ an un traoù, pe *re all dreistoc'h*, bezant er maen [...]”

E lavar ar preder e ve enta ar c'hevatalderioù :

Gl. *éminent*, Br. *gourzañvel*, *gourzañvek* ;

Gl. *éminemment*, Br. *ent gourzañvel*, *a-c'hourzañv* ;

Gl. *éminence*, Br. *gourzañv* g., *gourzañvelezh*, *gourzañvegezh*.

ARVERIOU ALL

Meur a zorc'hadur ster zo gant Gl. *éminence*. A-gostez e lezan ar c'hemeradur egorel a gaver er C'hlenadurezh pe er Gorfadurezh, evit distreiñ da arloadur ar ger ouzh an dud :

Gl. *éminence* oc'h aroueziañ perzhioù denel zo aet e-maez arver ; tremen a ra ar galleg gant an adanv *éminent*, Br. *anvenek* (sl. p. 87 a-zioc'h) ; Br. *anvenegezh* a arverfed da verkañ "dreisted, barregezh uhel" un den pe ar stael a zo dezhañ ;

² War an daou hent kevanel ha kedrannel da zezneuziañ, sl. KIS-221, La-08, pp. 34 hh. ; KIS-378, La-09, pp. 262-266.

³ Notomp e c'houlakae Léon FLEURIOT an “normalized spelling of Old Breton” *uuortemic* evel henn : /wordemhig/. Evel a ouzer, e tistaole FLEURIOT embreg an dezneuziañ ; evitañ, da skouer, e tleje skrivadur (ha distagadur) hBr. *odl* chom digemm e brezhoneg kempred e-lec'h mont d'ar “monster *eul, incomprehensible in any Celtic language” (DOB 4). Goulven PENNAOD, o heuliañ hent kevanel an dezneuziañ, a zegouezhe gant *gourzheñvik* (*Études Celtiques I-X — Index breton*, 1986, diemb.).

⁴ A-zivout ar gedrann hBr. *-tam-*, Br. *-tañv-*, sl. KIS-497, La-10, pp. 376-377 ; evit an deveradoù nevez diwarni, sl. KIS-543, La-11, pp. 263-264 — ivez *daoudañv*, *perdañv*, *pemdañv*, h.a. in AN NOALLEG, *Jedoniezh I*, Preder 1998 (passim).

Gl. *éminence* evel titl a enor, a-zibar titl ar gardinaled, a ve gwell reiñ dezhañ da gevatal Br. *gourzañv* ; sk. : *l'Éminence grise*, Br. ar *Gourzañv louet*.

Erfin, merkomp hon eus bet tro da bleidiñ c'hoazh gant un arver all eus Gl. *éminent*, er Boelloniezh : Gl. *compréhension éminente*¹ ; a zo an ental o c'hoarvezout eus ur stroll doareoù bezant en ur meizad hevelep ma rank hemañ enderc'hel unan anezho : da skouer evit un niver kevan, bezañ hebar no ampar. Kinniget 'm eus Br. *ental anvenek*.

(GC ha GE — 27 01 01 dre bellgomz)

[GC] E lid an oferenn e tiforc'her pevar mod a zo gant gouez ar C'hrist ; emañ bezant :

- ~ er beleg, a zo o terc'houezañ ar C'hrist ;
- ~ el lavar, dre ar Skritur ;
- ~ en ilizad ar feizaded, izili da gorf ar C'hrist ;
- ~ en eukaristiezh, m'emañ ar C'hrist e unan o werc'houezañ².

Setu un arroud o reiñ un alberz eus kelennadurezh an Iliz war ar poent-se :

“[Le Seigneur est présent] au degré le plus éminent dans les espèces eucharistiques (le pain et le vin). Cette présence du Christ sous les espèces est appelée réelle, non à titre exclusif, comme si les autres présences ne l'étaient pas, mais par excellence³.”

Ne vez ket lakaet ar pevar mod a un live. Gouez gwerc'hel ar C'hrist a reer anezhañ Gl. *présence éminente*. Splet an destenn-mañ eo e kaver enni war un dro ar ger *éminent* hag an droienn *par excellence*.

[GE] Moarvat hon eus amañ troidigezh c'hallek un destenn latin. Bezet pe vezet, e vez arveret enni an div droienn *“au degré le plus éminent”* ha *“par excellence”* evel heñvelsterioù pe dost. Ma ne fazian, ez eo ster *éminent* amañ nes d'ar c'hemeradur skolastikel pa lakae emañ *ent gourzañvel* e piaou ar c'hrouer kement a ya d'ober ar c'hrouadur. E se e komzfed eus *gouez gourzañvek* ar C'hrist e lid an oferenn¹. Kuites da dapout gourdrouz digant an teologour e kinnigfen an droidigezh-mañ :

¹ Sl. KIS-506, La-10, p. 432.

² Sl. KIS-457 – Gl. **en personne**, La-10, p. 207.

³ PAOL VI, *Eucharisticum mysterium*, 1967.

¹ Diwar vont, ha ne gavez ket ez eo *“le plus éminent”* choukerezh ? Ne vern penaos e ve faziek treiñ dre **gourzañvekañ* o vezañ ma teu *-tañv* eus un dreistrez endeo (sl. KIS-497, La-10,

“[Emañ an Aotrou o ouezañ] *ent gourzhañvek* er spesoù eukaristek (ar bara hag ar gwin). Hevelep gouez a 'r C'hrist dindan ar spesoù zo ur gouez gwerc'hel [emañ o werc'houezañ], neket ent digen, evel pa na vije ket gwerc'hel ar gouezioù all, hogen *er gourfar [er par uhelañ]*.”

p. 376). Ne 'm eus ket ebarzhet testenn PAOL VI en he fezh rak termenoù 'zo enni na ouien ket treiñ — labour zo aze evit an deologourion vrezhonek (TAM en deus kinniget diskoulmoù evit reoù 'zo ha moarvat JE ivez hep kontañ Maodez GLANNDOUR, met pep tra a ve da adprederiañ war ziazezoù ar yezhouriezh vrezhonek ha marteze... un deologiezh arnevez). Evel a welez ne ran ket gant deveradoù Br. *bout* evit komz eus La. *praesentia*. En hevelep doare m'hon eus dilezet an termenoù *rakvoud*, *enboud* kinniget gant VALLEE-GLANNDOUR a-dal da *obiectum*, *subiectum*, e tleer tremen hep reiñ da geal prederourel ar *bout/d* al lec'h en doa kemeret en Deologiezh. Kehuzet eo bet touell an *ontoteologiezh* gant HEIDEGGER, kehuzadur adkemeret gant aozerion yuzev ha kristen ha gwell na gomz eus *bezañs ar C'hrist er spesoù*. Seul gent ma piaou ar predeneg un termen azas : Kb. *gw^ydd*, Br. *gouez*. A du 'rall, gwell, pa c'hellomp, na zezgeriañ ar *gouez* evel un ardaolad pa c'hellomp e ober dre ur verb : *gouezañ* kentoc'h eget *bezañ a-ouez*, *bezañ gouezat* (pe *gouezant* !) — alese *gwerc'houezañ* "être présent en personne" a-gevenep da *derc'houezañ* "être présent par représentation" (dav e vo adwelout ivez arver Gl. *réel* er c'herienn *présence réelle* : an termen *réel* zo dezhañ kemeradurioù niverus hiziv hag e zave da La. *res* ne aesa ket an traoù). Ar gudenn hollek eo houmañ : kelennadurezh an Iliz zo bet dezgeriet dre amprestañ hanc'herieg ur brederouriezh aet da anaon ha da adskrivañ eo diwarbouez an hanc'herieg vev.